



Rešitev v zadnjem trenutku // Davorin Tome

1: Balijski skorec (*Leucopsar rothschildi*) je v naravi praktično izumrl. V narodnem parku Bali Barat jih že od leta 1988 uspešno vzgajajo v ujetništvu, mladiče pa spuščajo v divjino, kolikor jo je na otoku še ostalo.
foto: Davorin Tome

2: Mrhovinarji so s svojim prispevkom pri krojenju snovi pomemben del vsakega ekosistema. Večina jih je sicer telesno majhnih, velike kosti žuželke ali še manjših, nekaj pa prav spoštljivo velikih. Populaciji indijskih in tenkokljunih plešcev (*Cypselurus indicus* in *G. tenuirostris*), enih izmed največjih mrhovinarjev na svetu, v zadnjih letih bliskovito upadala, čeprav pticam hrane ne zmanjkuje.
foto: Borut Rubinič

Večina ptic, ki so kdaj živele na Zemlji, je že izumrla. Do danes jih je ostalo približno 10.000, s katerimi si delimo ta planet. Nekateri med temi pa so že tik pred tem, da se pridružijo vojski več kot 100 milijonov že izumrlih vrst. Po podatkih IUCN je v prvih treh kategorijah najbolj ogroženih ptic 1194 vrst, od tega samo med kritično ogroženimi 182. Med njimi so vrste, ki nam jih je uspelo rešiti pred zanesljivo pogubo v zadnjem trenutku, pa tudi takšne, ki na ta srečni trenutek še čakajo - pretekle izkušnje kažejo, da številne verjetno zaman. Morda pa črnogledost le ni upravičena. Še nikoli v zgodovini človeštva ni bilo toliko denarja in toliko časa prostovoljcev namenjenega varovanju najbolj ogroženih ptic na svetu. Rešitev v zadnjem trenutku je zato vedno več.

Kalifornijski kondor (*Gymnogyps californianus*) je med kritično ogroženimi pticami verjetno najbolj poznan. Njegovo zgodbo o populacijskih vzponih in padcih smo lahko spremljali v različnih oddajah na televizijskem ekranu, napisano je bilo tudi veliko prispevkov. Ko so se ledeniki po zadnji ledeni dobi povlekli na svoja severna ležišča, je ta mrhovinar živel na večjem delu severne Amerike. Prehranjeval se je s poginulimi velikimi sesalci, mastodonti, lenivci velikani, kasneje tudi bizoni, ki jih ni manjkalo. S prihodom evropske civilizacije so veliki sesalci izumirali drug za drugim, a kondor je še našel dovolj hrane v poginulem govedu. Ljudje pa so si kondorja ob trupu domačih živali razlagali napačno in to veliko ptico začeli organizirano iztrebljati. Do konca 19. stoletja je v divjini živelo še kakšnih 600 osebkov, leta 1982, ko so se lotili aktivnega varovanja vrste, so jih prešteli le še 22. Prve aktivnosti niso prinesle zelenih rezultatov, zato so leta 1987 iz narave polovili zadnjih 16 ptic in začeli uresničevati program umet-

ne vzreje mladičev. Naslednje leto so poročali o prvem uspešnem gnezdenju v ujetništvu, čez nekaj let je populacija v živalskih vrtovih narasla že do te mere, da so mladiče, pod budnim očesom raziskovalcev, izpustili nazaj v naravo. V letu 2000 je celotna populacija štela 157 osebkov, od katerih je bila polovica svobodnih. Končni cilj projekta, in sicer dve ločeni populaciji z vsaj po 150 osebki, je danes tik pred vrati.

Na las podobna je tudi zgodba o **mauricijski postovki** (*Falco punctatus*). Kot že ime pove, je edino območje na Zemlji, kjer to ujedlo lahko najdemo, majhen, eksotičen, tropski otok Mauritius, slabih 1000 km oddaljen od Madagaskarja. Zaradi zastrupljanja s pesticidi in uničevanja habitata so na otoku do leta 1974 preživeli le 4 osebki. Carl G. Jones pa je ime človeku, ki je sklenil, da brez boja postovke kratko malo ne da. Od vodilnih naravovarstvenikov tistega časa, na čelu z najvišjimi predstavniki ICBP



(današnji BirdLife International), njegove odločnosti ni podprl nihče. Prepričani so bili, da ob tako majhni populaciji uspeh ni mogoč, tako da so projektu reševanja mauricijske postovke ukinili še tisto finančno pomoč, ki je je bil deležen prej. Mož pa je bil trmast in danes se mu lahko zahvalimo, da po mauricijskem nebu ponovno leta okoli 1000 postovk. Populacija je tako močna in zdrava, da so že pred leti ukinili program umetne vzreje mladičev in spuščanja v naravo. Jones izjemno uspešnost projekta pripisuje sreči in svojim sokolarskim izkušnjam, ki si jih je pridobil v mladosti v rodnem Walesu. Naravovarstveni strokovnjaki se tokrat z njim strinjajo.

Indonezijski otok Bali je tiha želja vsakega turista, ki si upa svoj nos vsaj občasno pomoliti tudi prek domačega praga. Za turiste – naravoslovce, vajene potovanja z nahrbtnikom – morda niti ni tako vabljiv, saj je v bližini več podobnih otokov z bolj ohranjeno naravo. Pa vednar ima tudi Bali svoje naravne posebnosti. Največja je gotovo balijski škorec (*Leucopsar rothschildi*), endemit tega za četrtino Slovenije velikega otoka. Podobno kot pri mauricijski postovki tudi populacija škorca na Baliju nikoli ni bila velika, največ kakšnih 1000 do 2000 osebkov. Že leta 1912, ko so vrsto opisali za znanost, pa so poročila navajala, da se populacija zmanjšuje. Ptica je lepih barv, za nameček pa se hitro navadi življenja v ujetništvu, zato jo že od nekdaj lovijo za prodajo v trgovinah z malimi živalmi. Glavni udarec populaciji pa je povzročilo širjenje poljedelskih površin. Leta 1984 je bilo v naravi le še okoli 150 škorcev, leta 1990 pa manj kot 20. Kljub veliki ogroženosti v naravnem okolju pa vrsta ni na pragu izumrtja. Več sto osebkov namreč živi razseljeno po vsem svetu, pri zasebnih zbiralcih in v živalskih vrtovih. Od leta 1983 s premišljenim naravovarstvenim programom skrbijo, da se genski sklad ptic v ujetništvu ne siromaši, tu in tam kakšnega škorca tudi izpustijo nazaj v naravo. Dokler pa na Baliju površin,

na katerih je nekoč živel, ne povrnejo v naravno stanje, bo na meji IUCN kategorije EW – extinct in the wild (izumrl v naravi).

Za res pretresljivo zgodbo, ki je za zdaj še daleč od 'rešitve v zadnjem trenutku', pa skok v celinski del JV Azije, med jastrebe. Ob koncu prejšnjega stoletja je **sajasti plešec** (*Gyps bengalensis*) veljal za najpogostejšo veliko ujedo na svetu. Velikost njegove populacije je bila ocenjena na 30 milijonov osebkov, v nekaj deset letih je upadla za več kot 99 %. Število tenkokljunih plešcev (*Gyps tenuirostris*) in indijskih plešcev (*Gyps indicus*) je v istem obdobju upadlo za 97 %. Predstavljajte si, da živite v ogromni stolpnici, pa se število sosedov v enem letu zmanjša najprej za polovico, v naslednjem letu upade na četrtno, nato osmino in v pičlih nekaj letih ostanete sami. Nekaj podobnega se namreč od leta 2000 dalje dogaja azijskim jastrebom. Vzrok tako hitremu zmanjševanju populacij so strokovnjaki iz ameriške organizacije za zaščito ujed (The Peregrine Fund) in ornitološke zveze iz Pakistana odkrili v razmeroma kratkem času. Imenuje se diklofen – preparat, ki ga domačini uporabljajo za zdravljenje goveda. Zdravilo ostane v telesu še dolgo po tem, ko govedo pogine, in zanesljivo pokonča vsakega jastreba, ki pride na pojedino. Kot da se ponavlja zgodba, ki jo poznamo iz časov po drugi svetovni vojni, ko je stranski učinek uporabe insekticida DDT (danes to popularno imenujemo kolateralna škoda) v razvitih deželah na rob preživetja porinil številne ujede. Diklofen je bolj nevaren kot DDT, populacije jastreb pa so že precej desetkane – kaj lahko se zgodi, da bo v tem primeru za rešitev v zadnjem trenutku zmanjkalo časa. ●

3, 4: Tudi v Sloveniji imamo nekaj ptic, ki čakajo na rešitev v zadnjem trenutku. Njihove usode, s populacijskega vidika, sicer niso tako tragične, kot usode vrst opisanih v besedilu, saj Slovenija ni edini kraj, kjer živijo. Pravzaprav jim gre marsikje drugod po svetu precej bolje kot pri nas. Ta ugotovitev pa nas seveda ne opravičuje pri naših pičlih naporih za njihovo ohranitev. Črnočeli srakoper (*Lanius minor*) in južna postovka (*Falco naumanni*) sta le dve izmed teh vrst. Nekeč močna slovenska populacija črnočlega srakoperja dandanašnji ne presega 15 gnezdečih parov, južna postovka pa se že nekaj let pojavlja samo kot preletnik, čeprav je bila po drugi svetovni vojni še dokaj pogost gnezdilec. foto 3: Peter Buchner, foto 4: Davorin Tome